

Findes der OV-sprog som også tillader VO? Om *og*-infinitiver i Sydslesvig

Jürg Fleischer & Sten Vikner

Abstract

Some varieties of German, Low German and North Frisian spoken in the far north of Germany (in South Schleswig) have infinitive constructions introduced by *und* ‘and’ where the infinitive verbs precede their complements. These varieties, which are otherwise OV (object-verb), would thus seem to allow a VO-construction (verb-object). However, we analyse *and*-infinitives not as cases of VO inside OV grammars, but instead as V2-like constructions (similar to **finite main** clauses throughout Germanic, except English). *And*-infinitives show how OV grammars cope with “strange” input, as we see from the result being different from the source in crucial respects (the source presumably being non-native speakers of German, Low German and North Frisian who were native speakers of Danish).

Nøgleord

infinitiv, Sydslesvig, sprogkontakt, tysk, plattysk, nordfrisisk

1. Indledning

1.1 VO og OV i germansk

Der findes både germanske OV-sprog (objekt-verbum, ... *weil sie nie Tee trinkt*), fx tysk og frisisk, og germanske VO-sprog (verbum-objekt, som ... *fordi hun aldrig drikker te*), fx dansk og engelsk. Hvis der skulle eksistere et germansk sprog der både er VO og OV, så kunne det måske findes ved grænsen mellem de to sprogtyper, altså i området omkring sprogrænsen i Sønderjylland/Slesvig mellem dansk/sønderjysk på den ene side og tysk/plattysk/nordfrisisk på den anden.

1.2 Georg Wenker og hans *Sprachatlas des Deutschen Reichs*

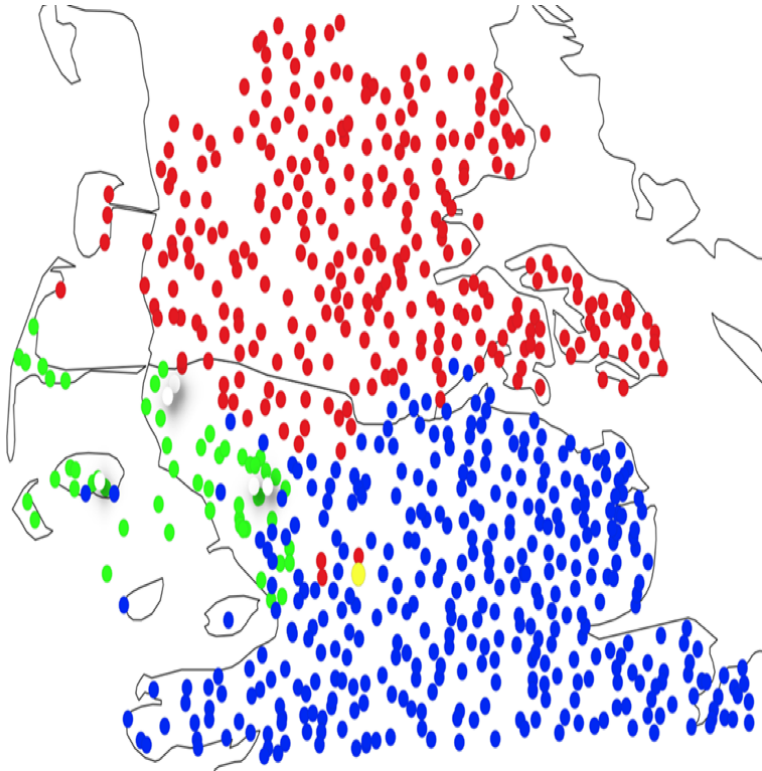
Georg Wenker (1852-1911) fra Philipps-Universität Marburg var initiativtager til *Sprachatlas des Deutschen Reichs* (Sprogotlas over det tyske rige) (Lameli 2014; Fleischer 2017a, b), som var begyndelsen til forskningsinstituttet *Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas*. Wenker sendte spørgeskemaer ud til alle skoler i det tyske kejserrige og fik de lokale skolelærere til at oversætte de 40 trykte sætninger (<https://regionalsprache.de/wenkerbogen.aspx#WS40>) til den mest autentiske form af den lokale dialekt og derefter sende resultatet tilbage til Marburg. Han begyndte i 1879, og i efteråret 1888 havde han indsamlet 48.505 besvarelser (Wenker 2013: 2). Senere er tilsvarende data blevet indsamlet fra fx Østrig, Schweiz og Holland. De fleste Wenker-besvarelser er på tysk, men der er også mange andre sprog repræsenteret, herunder dansk og frisisk (Fleischer et al. 2020).

Vi har set nærmere på de 711 nordligste Wenker-besvarelser, hvilket mere eller mindre svarer til besvarelserne fra det der tidligere var hertugdømmet Slesvig:

(1)

Sprog	Antal besvarelser	Procent	Farve	
dansk	286	40.2%	rød	
dansk & frisisk	2	0.3%	hvid	
frisisk	55	7.7%	grøn	
frisisk & tysk	3	0.4%	hvid	
tysk	365	51.3%	blå	
total:	711	100%		

(2)

Behrendorf/Bjerrup har en særlig gul markering, fordi læreren der forholdt sig helt eksemplarisk. Han indsendte nemlig to komplette besvarelser, en på dansk og en på tysk.

2. Det generelle mønster: VO i skandinavisk, OV i kontinentalt vestgermansk

Vi vil se på fem Wenker-sætninger (WS), og de første fire ses i (3) – (6). Disse fire har enten en sammensat tid eller et modalverb plus infinitiv, således at det der hver gang er flyttet frem i 2. position, er det finite hjælpeverb, og ikke det non-finite hovedverb. I Wenkers højtyske forlæg (her baseret på Fleischer 2017a: 179-180) er ordstillingen altid OV, hvorimod den ville være VO i tilsvarende sætninger på dansk – objektet har her enkelt understregning og hovedverbet har dobbelt understregning:

- (3) **WS Wenkers** højtyske forlæg
- a 10 Ich will es auch nicht mehr wieder thun!
  - b 18 Hätttest Du ihn gekannt!
  - c 21 Wem hat er die neue Geschichte erzählt?
  - d 33 Sein Bruder will sich zwei schöne neue Häuser in eurem Garten bauen.
- (4) **WS Dansk oversættelse**
- a 10 Jeg vil heller aldrig gøre det igen.
  - b 18 Havde du kendt ham!
  - c 21 Hvem har han fortalt den nye historie?
  - d 33 Hans bror vil bygge sig to flotte nye huse i jeres have.

Her er en repræsentativ tysk besvarelse, 4 x OV, og en repræsentativ dansk besvarelse, 4 x VO:

- (5) **WS 46538 Damendorf/Damtorp (tysk)**
- a 10 Ik will't ok ni meer weller dohn.
  - b 18 Harst du em kânt!
  - c 21 Wöll het he de nye Geschich verteltt?
  - d 33 Sin Broder will sick twee schöne nye Häuser in ju Gaarn bun.
- (6) **WS 46960 Abkjer/Abkær (dansk)**
- a 10 Er vil heller it gjör it meer.
  - b 18 Hai du käen ham!
  - c 21 Wen här han fortaal den ny Historre?
  - d 33 Hans Broer vil byg sei to ny Huus i e Kalgaard.

Fordelingen af de to ordstillingstyper svarer næsten 100% til fordelingen mellem dansk/sønderjysk (røde markeringer i (2)) og tysk/plattysk/nordfrisisk (blå og grønne markeringer i (2)). Ud af 2844 datapunkter (4 kontekster x 711 besvarelser) er der faktisk kun to, dvs. 0,07 %, der ikke har den forventede ordstilling. Indtil nu er der altså ingen tegn på at der findes en mellemting mellem VO og OV i Sønderjylland/Slesvig-området.

3. *og*-infinitiver: Kan der måske alligevel findes VO i tysk og frisisk?

3.1 *Korrelationen mellem infinitivens position og infinitivmærkets form*

Ved første blik kunne det se ud til at det generelle mønster i afsnit 2 bliver modsagt af nogle data fra WS 16. Her er der en infinitiv (... *um eine Flasche auszutrinken* ... 'til at drikke en flaske vin ud').

(7)	a	Højtysk (Wenker selv)	Du bist noch nicht groß genug, ...
	b	46537 Hütten	Du büs no ni grot noch, ...
	c	46735 Husby	Du büst noch nich grot genug, ...
	d	46812 Lehbek	Du büst noch nich groot nog ...
	e	46887 Keitum	Dü best jid ek gurde nog, ...
	f	46897 Neukirchen	Dö best ei grater nog, ...
	g	Dansk	Du er endnu ikke stor nok ...
-
a	... um	eine Flasche Wein auszutrinken, ...
b	... um	en Boddel Wien uttaudrinken, ...
c	... um und drink	'n Buddel Win ut, ...
d	... und drinken	en Buddel Win ut, ...
e	... om	en Boddel Wiin üttödrinken, ...
f	... en dreng	en Bodel Win üit, ...
g	... til og/at drikke	en flaske vin ud, ...

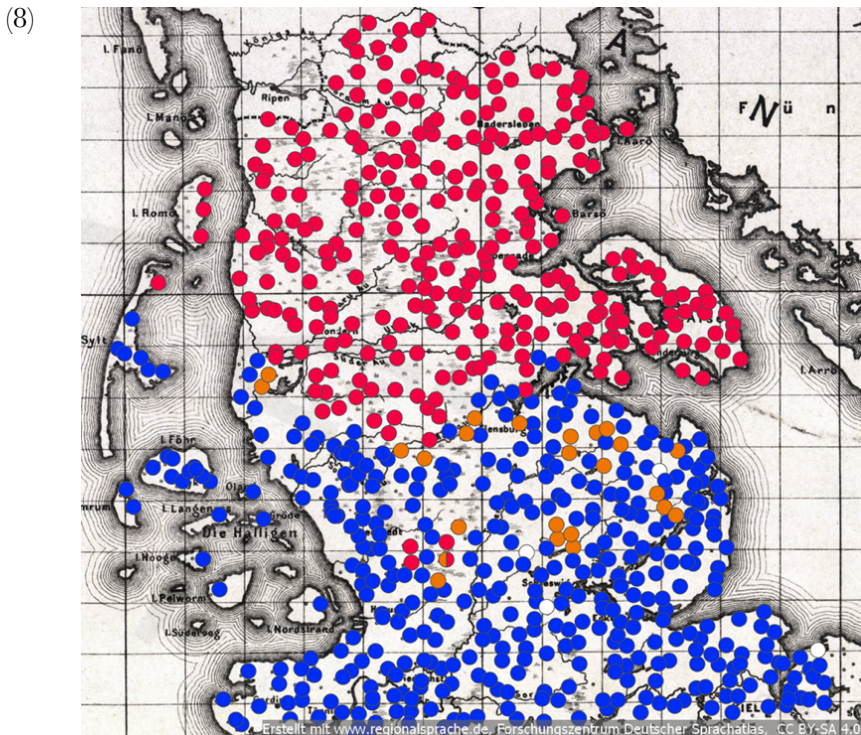
(7b, c) også citeret i Bock (1933: 295, 297), jf. også Laur (1975: 299-300),
 (7f) også citeret i Hoekstra (2009: 250, n 4)

Selvom WS 16 har den forventede ordstilling på højtysk, (7a), og også i de fleste tyske og nordfrisiske besvarelser, fx (7b) fra Hütten syd for Slesvig by, er der også nogle tyske/plattyske besvarelser, fx (7c, d) fra Husby og Lehbek, som begge er længere mod nord, hvor ordstillingen **ikke** ser ud til at være OV: ... *stor nok (til) og drikke en flaske vin ud*. Infinitivmærkets form varierer også men **ikke** uafhængigt af ordstillingen: Hvis infinitivmærket er *zu* 'at', så står infinitiven efter objektet, (7a, b); hvorimod hvis infinitivmærket er *und* 'og', så står både *und* og infinitiven allerførst i infinitiv-bi-sætningen, (7c, d).

Præcis den samme variation finder vi i nordfrisisk: Keitum/Kejtum/Kairem på Sylt/Sild/Söl, (7e), har standard OV-rækkefølge og infini-

tivmærket *tö* 'at', dvs. (7e) er parallel til (7a, b). Neukirchen/Nykirke/Naischöspel i Wiedingharde/Viding Herred på fastlandet har derimod en initial infinitiv og infinitivmærket *en* 'og', dvs. (7f) er parallel til (7c, d).

De orange markeringer på kortet i (8) viser udbredelsen af *og*-infinitiven, som i (7c, d, f):

Selvom *og*-infinitiven ikke kun findes langs med sproggrænsen, er den heller ikke fordelt jævnt over hele det (blå) tysk- og frisisktalende område. I det tysktalende område er *og*-infinitiverne alle i den nordlige halvdel, og i det frisisktalende område findes de to besvarelser med *og*-infinitiver i det nordøstlige hjørne (Laur 1975: 307; se også Bosse 2021: 155-156).

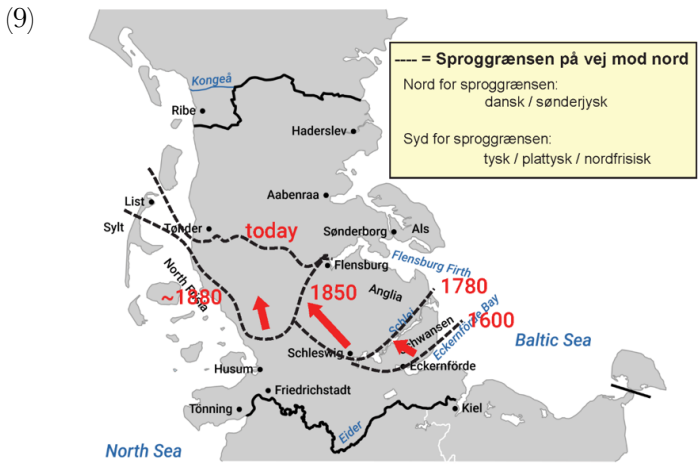
3.2 *Hvorfor und/un/än i stedet for zu/to/tö?*

Vi vil tilslutte os det ofte fremsatte forslag (Andersen 1899: 156; Bock 1933: 96; Hermann 1938: 123; Laur 1975: 301-302, 304, 308; Fredsted 1983: 28-29; og også mange senere diskussioner) at der er en forbindel-

se mellem muligheden for *og*-infinitiver i det nordlige slesvigtyisk¹ og det nordøstlige nordfrisisk og så det at i alle varianter af dansk, inkl. sønderjysk i Nord- og Sydslesvig, udtales konjunktionen *og* og infinitivmærket *at* næsten altid ens, nemlig [ɔ], gerne stavet å eller o i ikke-standardiseret ortografi. Ligesom i (7)g ovenfor skriver vi *og/at* fra nu af når vi vil referere til denne tvetydige udtale. Denne homofoni går helt tilbage til 1300 som vist i de historiske eksempler i Jespersen (1893: 153) og Hansen (1990).

I den dansksprogede Wenker-besvarelse fra Abkær, citeret i (6) ovenfor, bliver infinitivmærket også stavet *og*: *Du er it stor nok te og drik en Flask Viin ud...*

Hvis vi antager at *og*-infinitiverne i slesvigtyisk og nordfrisisk er et resultat af indflydelse fra dansk, så får vi en mulig forklaring på infinitivmærkets form som *und/un/än* 'og' i stedet for *zu/to/to* 'at'. Denne indflydelse fra dansk/sønderjysk kan også give en forklaring på den geografiske udbredelse af *og*-infinitiver i det tysktalende område. Indtil ca. 1800 havde sprogrænsen mellem plattysk og sønderjysk været relativt stabil i en ret lang periode (Skautrup 1947: 162-166, 296-300, 1953: 117-127), se kortet i (9), hvorefter den begyndte at bevæge sig nordpå. Med andre ord, tyske *og*-infinitiver forekommer i Wenkers besvarelser udelukkende på steder hvor man havde talt dansk en eller to generationer tidligere.

Kort tegnet af Steffen Höder, fra Höder (2021a: 30)

1 Vi bruger her betegnelsen "slesvigtyisk" som en samlebetegnelse for alle de varianter af tysk og plattysk som kun forekommer i det tidligere hertugdømme Slesvig. Selvom der er stor variation inden for disse varianter, har de også nogle egenskaber til fælles, bl.a. er *og*-infinitiver mulige i en del af dem.

3.3 *Er ordstillingen i og-infinitiver et eksempel på VO?*

Som det ses i (7) ovenfor, er ordstillingen i *og*-infinitiverne (7c, d, f) parallelle til den danske ordstilling, (7g), med infinitivverbet før dets komplement. Dette er helt karakteristisk for slesvigtyiske *og*-infinitiver fra de sidste 200 år:

- (10) Slesvigtyisk
 Jetzt muß ich gleich aus ...
 Nu skal jeg lige ud
 ... **und machen** meine Schwester das Rad in Ordnung.
og/at gøre min søster cyklen i orden
 (fra 16.02.1945, Heesch & Friedrichsen 2020: 74)

- (11) Slesvigtyisk
 Es lohnt sich nicht **und kochen** drei Essen.
 Det betaler sig ikke *og/at lave tre måltider*
 (fra 2002, Fredsted 2003: 48, 2013: 342)

- (12) Slesvigtyisk (plattysk)
 De stackels Jung süht keen Weg **un retten** sin Leven.
 Den stakkels dreng ser ingen måde *og/at redde sit liv*
 (fra 2019, Asmussen 2019: 96)

Når man ser (i) ordstillingsparallellen med dansk i (7c, d, f, g) og i (10) – (12), (ii) forbindelsen med *og/at* [ɔ] som infinitivmærke og (iii) den geografiske fordeling af *og*-infinitiverne (i tidligere dansk-talende områder), så er det ikke underligt at forskellige analyser har karakteriseret ordstillingen i slesvigtyiske og nordfriske *og*-infinitiver som enten VO eller som eksempler på dansk/skandinavisk syntaks. Laur (1975: 325) giver således en VO-karakteristik af denne ordstilling, Fredsted (2003: 48, 2004: 50, 2013: 342) beskriver den som skandinavisk/dansk/sønderjysk syntaks, og Höder (2021b: 18) siger at den ”follows the Nordic type”.

Vi er ikke helt enige, for så vidt som vi ikke mener at når talerne kommer til en *og*-infinitiv, så træder de ud af en tysk/frisisk grammatik og ind i en skandinavisk, og når infinitiv-bisætningen er færdig, så træder de ind i den tyske/friske grammatik igen. Vi tror at det kun er ved regulær codeswitching (jf. eksemplerne i Bullock & Toribio 2009: 2-4)

at det er muligt at træde ud og ind af en grammatik, og det er **ikke** det der sker her. Det er helt klart tyske/frisiske ord og endelser der anvendes, også inde i infinitiv-bisætningerne med *und/un/än* 'og'.

I stedet vil vi følge analysen i Hoekstra (2009): Selvom ordstillingen i slesvigtyske og nordfrisisk *og*-infinitiver klart er resultatet af indflydelse fra dansk, så er disse *og*-infinitiver **ikke** bare eksempler på VO.

Her forudsætter vi en analyse hvor basisordstillingen i tysk (inkl. plat-tysk) og frisisk (inkl. nordfrisisk) er OV, og basisordstillingen i alle de skandinaviske sprog (inkl. dansk) er VO, ligesom engelsk er, og også de romanske sprog. Det der for os er afgørende for om basisordstillingen ses som OV eller VO, er om de mange forskellige ordstillinger der faktisk forekommer, bedst kan afledes fra en VO-basis eller fra en OV-basis.

Et eksempel på en kontekst hvor basisordstillingen ikke er skjult af andre operationer, findes i de fleste bisætninger i dansk og tysk, fx (13a) og dens tyske pendant (14a). Her ser vi klart den danske VO-basisordstilling *holde et foredrag* vs. den tyske OV-basisordstilling *einen Vortrag halten*.

Et eksempel på en afledning der potentielt kan skjule basisordstillingen fordi den ændrer på den, er det vi kalder *verb second* (V2). V2 finder sted på samme måde i dansk, tysk og frisisk: I alle hovedsætninger flytter en frase/XP (fx et adverbial, et objekt eller et subjekt) til førstepositionen ① i (13)/(14) nedenfor (den kaldes CP-spec i generativ syntaks, (26a)), og det finite verbum flytter til andenpositionen, ② i (13)/(14) nedenfor (den kaldes C° i generativ syntaks, (26a)). Flytning noteres her ved at give den flyttede konstituent et index og så angive ved hjælp af en understregning og det samme index hvor konstituenten er flyttet fra.

Selv om objektet flytter til førstepositionen i (13d)/(14d), er der stadig god grund til at gå ud fra en VO-basisordstilling for hele (13) og en OV-basisordstilling for hele (14), idet dette tillader afledningen af alle de faktisk forekommende ordstillinger ved hjælp af de samme mekanismer.

(13) Dansk

①	②	V	O	Afledning
a	At	Sten vil	holde et foredrag i morgen, ...	ingen flytninger
b	<u>Vil</u> ₂	Sten	___ ₂ holde et foredrag i morgen?	finit verbum til ②
c	<u>I morgen</u> ₁	<u>vil</u> ₂	Sten ___ ₂ holde et foredrag _____ ₁ .	adverbial til ① + finit verbum til ②
d	<u>Et foredrag</u> ₁	<u>vil</u> ₂	Sten ___ ₂ holde _____ ₁ i morgen.	objekt til ① + finit verbum til ②
e	<u>Sten</u> ₁	<u>vil</u> ₂	___ ₁ ___ ₂ holde et foredrag i morgen.	subjekt til ① + finit verbum til ②

(14) Tysk

①	②	O	V	Afledning
a	Dass	Jürg morgen	einen Vortrag halten wird, ...	ingen flytninger
b	<u>Wird</u> ₂	Jürg morgen	einen Vortrag halten ___ ₂ ?	finit verbum til ②
c	<u>Morgen</u> ₁	<u>wird</u> ₂	Jürg _____ ₁ einen Vortrag halten ___ ₂ .	adverbial til ① + finit verbum til ②
d	<u>Einen Vortrag</u> ₁	<u>wird</u> ₂	Jürg morgen _____ ₁ halten ___ ₂ .	objekt til ① + finit verbum til ②
e	<u>Jürg</u> ₁	<u>wird</u> ₂	___ ₁ morgen einen Vortrag halten ___ ₂ .	subjekt til ① + finit verbum til ②

(baseret på Vikner 2019: 444)

(13)/(14) viser således ikke alene hvordan basisordstillingen kan fastlægges selv når der forekommer mange forskellige ordstillinger, men også hvordan forskellige flytninger kan modificere basisordstillingen.

3.3.1 *Inde i en og-infinitiv er der OV-basisordstilling, ikke VO*

En grund til ikke at tage ordstillingen i slesvigtyske *og*-infinitiver som direkte resultat af en importeret dansk VO-ordstilling, er at når infinitiven selv er et hjælpeverbum (*können* 'kunne') og den følges af et hovedverbum (*sprechen* 'tale'), så viser det sig at rækkefølgen af dette hovedverbum og dets objekt ikke er den samme i slesvigtysk, som er OV, (15a), og i de to VO-sprog sønderjysk og dansk, (15b-d):

- (15) a Slesvigtysk Ist es nicht nett und können **deutsch sprechen?**
 b Sønderjysk Æ de it næt o kunj **snak tysk?**

- c Dansk Er det ikke rart og/at kunne **snakke tysk?**
 d Dansk * Er det ikke rart og/at kunne **tysk snakke?**

(a, b fra Andersen 1899: 157)

I højtysk, hvor man kun kan have en *at*-infinitiv, ville den samme sætning have både *at* og infinitiven i slutningen af sætningen, men OV-basisordstillingen, *deutsch* før *sprechen*, ville stadig være synlig:

- (16) a Tysk Ist es nicht angenehm, **deutsch sprechen** zu können?
 b Tysk *Ist es nicht angenehm, **sprechen deutsch** zu können?

(a fra Andersen 1899: 157)

Det samme kan iagttages i nedenstående slesvigplattyske eksempel (endnu et plattysk eksempel findes hos Laur 1975: 299). Her er *og*-infinitivverbet *lade*, og det følges bl.a. af endnu et infinitivverb *leve*, som har objektet *endnu ti år i fred*. I (17a) står *endnu ti år i fred* til venstre for infinitiven *leve*, dvs. basisordstillingen er OV, og ikke VO som i dansk:

- (17) a Slesvigplattysk Du kümmt dar eerst rut, ...
 b/c Dansk Du kommer først ud derfra ...
 a ... wenn du mi toseggst hest ...
 b/c ... når du har lovet mig ...
 a ... un laten mi **noch tein Jahr in Freden leven.**
 b ... og/at lade mig **leve endnu ti år i fred.**
 c * ... og/at lade mig **endnu ti år i fred leve.**

(a fra Asmussen 2019: 106)

Hermed har vi set at i *og*-infinitiver hvor der er et hovedverb som **ikke** er infinitivverbet men i stedet et verbum der styres af infinitivverbet, så følger dette hovedverb sit objekt i OV-sproget slesvig-tysk, (15a)/(17a), hvorimod det kommer før sit objekt i VO-sprogene dansk/sønderjysk, (15b-d)/(17b, c). Dette minder meget om de hovedsætninger hvor hovedverbet er en infinitiv (eller et participium), som i (13)/(14) ovenfor: Her forekommer dette hovedverb i sin basisposition før objektet i et VO-sprog, (13), og efter objektet i et OV-sprog, (14).

Så hvad sker der med infinitivverbet i en *og*-infinitiv? Vi tror det svarer til V2, altså til det der sker med alle finite hovedverber i alle hovedsætninger i alle germanske sprog (undtagen engelsk). Verbet flytter til andenposi-

tionen, hvilket igen skjuler OV-VO-forskellen, jf. at (18b-e) og deres tyske pendanter (19b-e) lyder helt parallelle, selvom de er afledt henholdsvis fra en VO- og en OV-basisordstilling:

(18) Dansk

①	②	V O	Afledning
a		At Sten måske holder et foredrag, ...	ingen flytninger
b		<u>Holder</u> ₂ Sten måske _____ ₂ et foredrag?	finit verbum til ②
c	<u>Måske</u> ₁	<u>holder</u> ₂ Sten _____ ₁ _____ ₂ et foredrag.	adverbial til ① + finit verbum til ②
d	<u>Et foredrag</u> ₁	<u>holder</u> ₂ Sten måske _____ ₂ _____ ₁ .	objekt til ① + finit verbum til ②
e	<u>Sten</u> ₁	<u>holder</u> ₂ _____ ₁ måske _____ ₂ et foredrag.	subjekt til ① + finit verbum til ②

(19) Tysk

①	②	O V	Afledning
a		Dass Jürg vielleicht einen Vortrag hält, ...	ingen flytninger
b		<u>Hält</u> ₂ Jürg vielleicht einen Vortrag _____ ₂ ?	finit verbum til ②
c	<u>Vielleicht</u> ₁	<u>hält</u> ₂ Jürg _____ ₁ einen Vortrag _____ ₂ .	adverbial til ① + finit verbum til ②
d	<u>Einen Vortrag</u> ₁	<u>hält</u> ₂ Jürg vielleicht _____ ₁ _____ ₂ .	objekt til ① + finit verbum til ②
e	<u>Jürg</u> ₁	<u>hält</u> ₂ _____ ₁ vielleicht einen Vortrag _____ ₂ .	subjekt til ① + finit verbum til ②

(baseret på Vikner 2019: 444)

Således viser (19b-e) at det er muligt i et OV-sprog at have et verbum der flytter langt mod venstre. Vi tror at det samme sker med infinitivverbet i en *og*-infinitiv, (7c, d, f), (10)-(12), (15) og (17) ovenfor: Infinitivverbet flytter fra en position til højre for komplementet/objektet til en initial position (formentlig en der svarer til ② i (19), altså en C°-position²). Man kunne måske sige at infinitivverbet i en *og*-infinitiv i en vis forstand foretager en V2-flytning, og ligesom i (19b-e) betyder det at OV-basisordstillingen kan blive skjult:

2 Vi har brug for endnu en C°-position højere oppe, til infinitivmærket *og*, idet vi ikke mener at *og* her kan analyseres som en koordinerende koordination. En mulighed kunne være at have både en c° til *og* og en C° til infinitiven (i tråd med analyserne i Nyvad 2016; Nyvad, Christensen & Vikner 2017; Vikner, Christensen & Nyvad 2017)

- (20) a ... gleich aus **und machen**₁ meine Schwester das
 Rad in Ordnung ____₁. = (10a)
 b Es lohnt sich nicht **und kochen**₁ drei Essen ____₁. = (11a)
 c ... keen Weg **un retten**₁ sin Leven ____₁? = (12a)
 d Ist es nicht nett **und können**₁ deutsch spreken ____₁? = (15a)
 e ... toseggt hest **un laten**₁ mi noch tein Jahr in
 Freden leven ____₁. = (17a)
-

Vi følger således analysen i Hoekstra (2009: 259), dvs. at infinitivverbet i slesvigtyske (og nordfrisiske) *og*-infinitiver flytter til en initial position, hvorimod infinitivverbet i danske infinitiver ikke flytter nogen steder hen (formentlig ligesom infinitivverbet i tyske og nordfrisiske *at*-infinitiver).

3.3.2 Infinitivverbet i en *og*-infinitiv står meget længere til venstre end infinitivverbet gør i danske infinitiver

Denne analyse, altså at ordstillingen i slesvigtyske *og*-infinitiver ikke bare er resultatet af en importeret dansk VO-ordstilling, understøttes af en anden ordstillingsforskel mellem slesvigtyske *og*-infinitiver på den ene side og danske infinitiver på den anden: Infinitivverbet i slesvigtyske *og*-infinitiver står ikke alene længere til venstre end det normalt gør i tyske infinitiver, det står også længere til venstre end infinitivverbet gør i danske infinitiver.

- (21) a Slesvigtysk Das ist nämlich gar nicht so einfach ...
 b/c Dansk Det er nemlig slet ikke så nemt ...
 a ... **und finden immer gleich** das richtige Wort.
 b ... **altid straks og/at finde** det rigtige ord.
 c * ... og/at finde altid straks det rigtige ord.
 (a fra Delfs 1979: 21)

- (22) a Slesvigtysk Es ist ja nämlich beschwerlich in dieser Zeit ...
 b/c Dansk Det er jo nemlig besværligt i disse tider ...
 a ... **und kriegen wieder** eine neue Aufnahme gemacht.
 b ... **igen og/at få** et nyt billede taget.
 c * ... og/at få igen et nyt billede taget.
 (a fra 28.03.1944, Heesch & Friedrichsen 2020: 17)

- (23) a Slesvigtyisk (plattysk) För **un warrn wedder** gesund, ...
 b Dansk For **igen og/at blive** rask, ...
 c Dansk *For og/at blive igen rask, ...
 a ... mutt se drie Appelsinas eten.
 b/c ... skal hun spise tre appelsiner.

(a fra Asmussen 2019: 67)

Det der sker i (21a)/(22a)/(23a), er at infinitivverbet i slesvigtyiske *og*-infinitiver er flyttet til en initial position og dermed hen over henover alle konstituenterne i infinitivsætningen, ikke bare hen over objektet men også hen over de mediale sætningsadverbialer *altid/straks/igen*. På den anden side viser (21b, c)/(22b, c)/(23 b, c) at infinitivverbet i en dansk infinitivsætning ikke flytter mod venstre, og derfor står det til højre for de mediale sætningsadverbialer *altid/straks/igen*.

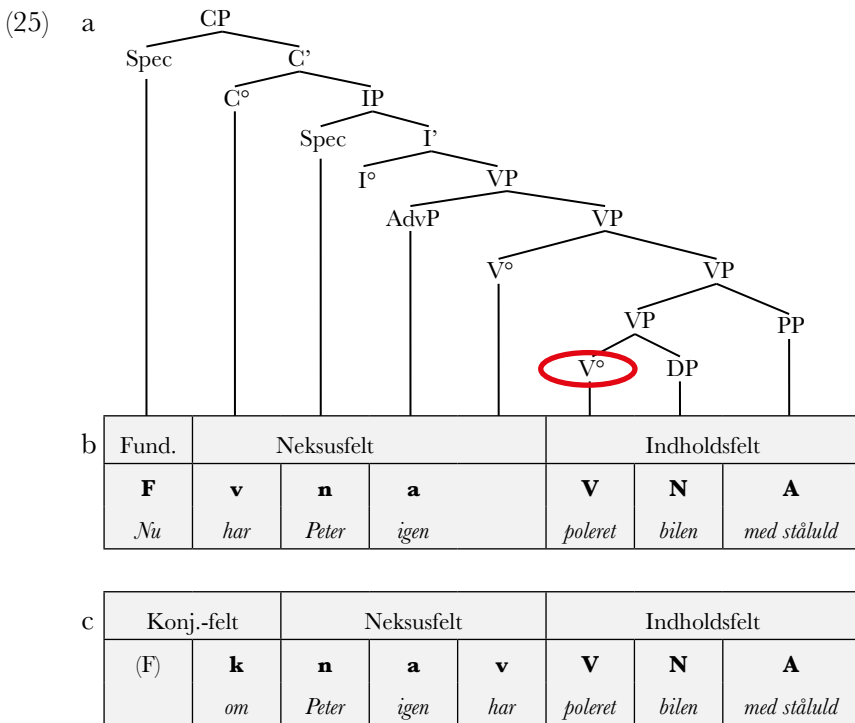
Selv om vi indtil nu næsten kun har set data fra slesvigtyisk, er vi enige med analysen i Hoekstra (2009: 259) om at det der sker i *og*-infinitiver i nordfrisisk, er helt parallelt til det der sker i slesvigtyisk, og helt forskelligt fra det der sker i danske infinitiver. Dvs. at også i nordfrisisk er basisordstillingen OV, og også i nordfrisisk flytter infinitivverbet fra sin basisposition til en initial position. Begge illustreres i (24), hvor det at nordfrisisk er OV, fremgår af at objektet *floarsk* 'kød' går forud for hovedverbet *ään* 'spise' og derfor ville vi forvente at hjælpeverbet i infinitiv *hääw* 'have' ville stå til allersidst. I en *og*-infinitiv flytter infinitivverbet imidlertid hen over både objektet *kød* og det mediale tidsadverbial *ofte* til en initial position. Også her er der helt klart tale om en rækkefølge der er forskellig fra den man finder ved en dansk infinitiv:

- (24) a Viding Herred nordfrisisk Dat äs wichti, ...
 b/c Dansk Det er vigtigt ...
 a ... än **hääw**₁ ofte floarsk ään   ₁.
 b ... ofte og/at **have spist** kød.
 c * ... og/at have ofte spist kød.

(baseret på Hoekstra 2009: 257, (23)/(24))

3.4 Konklusion på sektion 3: Forskellen dansk vs. slesvigtysk/nordfrisisk

I **dansk**, se fx. (21b) og (24b), står infinitivverbet til højre for de mediale sætningsadverbialer men til venstre for verbets komplementer (og det gør alle andre non-finitte verber også, og i de fleste bisætninger gør de finitte verber det også). Det er nemlig der hvor V° er i VO-sproget dansk i den generative analyse, (25a), se fx Vikner og Jørgensen (2017) – og det er også der hvor feltet ”store V” er i sætningskemaerne, (25b, c), hos Diderichsen (1946, 1966), Togeby (2003), Hansen og Heltoft (2011), m.fl.

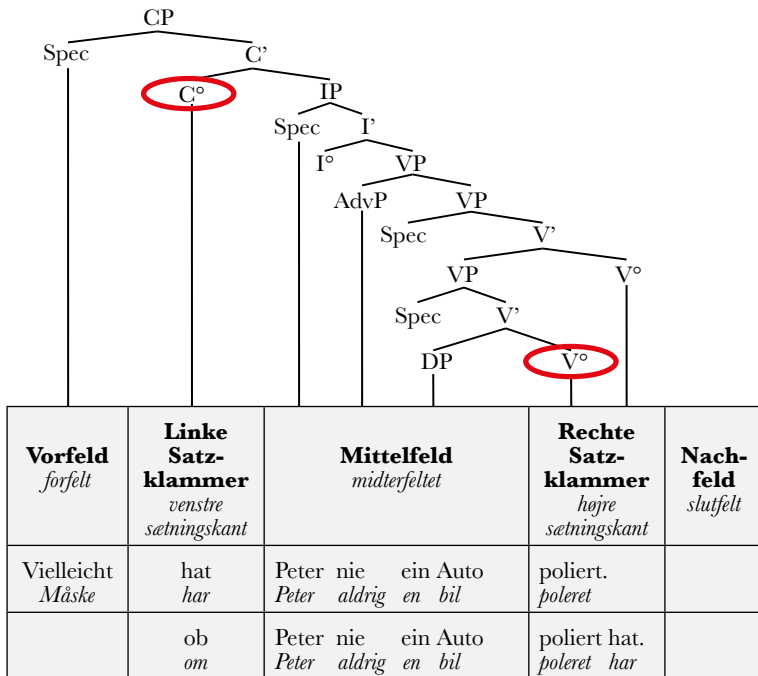
I **slesvigtysk** og **nordfrisisk** er der derimod to steder hvor infinitivverbet kan stå (og ingen af dem svarer til dansk, jf. ovenstående):

I. Infinitivverbet står helt til sidst, fx i *at*-infinitiver, fx (16a), dvs. til højre for mediale sætningsadverbialer og til højre for verbets komplementer. Det er nemlig der hvor V° er i OV-sprogene tysk og frisisk i den generative analyse, (26a), se fx Haider (2010), Vikner (2020) – og det er også der hvor

feltet *die rechte Satzklammer* er i den tyske feltanalyse, (26b, c), se fx Wöllstein-Leisten et al. (1997: 53-75) og forskellige udgaver af *Duden*-grammatikken (fx Eisenberg et al. 2009: 866; Wöllstein 2016: 876).

II. Infinitivverbet kan stå i begyndelsen af en sætning, fx i *og*-infinitiver, fx. (21a) og (24b), dvs. til venstre for mediale sætningsadverbialer og til venstre for verbets komplementer. Det er nemlig der hvor det finite verbum står i hovedsætninger, idet det er der hvor C° er i alle de germanske sprog (inklusive tysk og frisisk) i den generative analyse – og det er også der hvor feltet *die linke Satzklammer* er i den tyske feltanalyse, (26b, c). (Se referencerne ovenfor).

(26) a

Bemærk at vores analyse dermed tillader de samme varianter af slesvig-tysk (og nordfrisisk) at have nogle infinitivverber i én position og andre infinitivverber i en anden position, alt efter om infinitivmærket er *og* eller *at*, sågar i den samme hovedsætning:

- (27) Slesvigtyisk Natürlich chiebt esz manche vorteile, ...
Naturligvis giver det forskellige fordele ...
 ... ein mann **szu szejn**, aber mehr **un szejn** ein frau.
 ... en mand at være, men flere og/at være en kvinde
 (Christiansen 2008: 28)
- (28) Slesvigtyisk In dieser Woche muß ich mal hin ...
I denne uge skal jeg en-gang hen ...
 ... **und sehen** ob es welche Bretter gibt ...
 ... og/at se om der nogle brædder er ...
 ... um die Stube für Mutter **abzukleiden**.
 ... for stuen for mor af-at-dække
 (06.01.1946, Heesch & Friedrichsen 2020: 144)
- (29) Slesvigtyisk ... denn bi em to Huus hebben se nich ...
 (plattysk) ... for hos ham derhjemme har de ikke ...
 ... nugg Geld för **un kopen** wat **to brennen**.
 ... nok penge for og/at købe noget at brænde
 (Asmussen 2019: 100)

4. Konklusion: Der er ikke evidens for at et OV-sprog også kan være et delvist VO-sprog

I denne artikel³ er vi er enige med mange tidligere analyser af *og*-infinitiver i slesvigtyisk og nordfrisisk som et kontaktfænomen.

Vi har argumenteret for at *og*-infinitiver i slesvigtyisk og nordfrisisk ikke skal ses som direkte import af dansk syntaks (fx VO-ordstilling), men at der derimod er grund til at se *og*-infinitiverne som det tætteste man kan komme på et dansk mønster inden for grænserne af en tysk/frisisk OV-grammatik. Det er altså ikke tilfældet at når talerne kommer til en *og*-infinitiv, så træder de lige ud af den tyske grammatik/ordstilling, og så træder de ind igen når de er færdige med infinitiv-bisætningen.

I stedet viser *og*-infinitiverne hvordan en OV-grammatik håndterer uventet input. Det er fx muligt, som Hoekstra (2011: 72-74) foreslår, at børn der var ved at tilegne sig tysk/plattysk som modersmål, havde ud-

3 Tak til Elin Fredsted, Welm Friedrichsen, Steffen Höder, Kirsten Lyshøj, Clara Mikhail, Thomas Vikner m.fl. for hjælp og støtte, bl.a. med fremskaffelsen af data og af kort. Tak også til publikum ved Grammatiknetværkets konference, oktober 2021, og ved *Grammatik i fokus 36* i Lund, februar 2022, og til en anonym fagfællebedømmer.

bredt kontakt med et stort antal talere af tysk som fremmedsprog (bl.a. deres egne forældre) der havde dansk/sønderjysk som modersmål men snakkede tysk til dem⁴. Disse børn har altså bl.a. hørt et ret danskfarvet tysk, inkl. *og*-infinitiver på tysk med dansk syntaks, og de har derfor prøvet at integrere de uventede *og*-infinitiver i deres egen tyske/plattyske modersmålsgrammatik. Idet disse data (altså *og*-infinitiver på tysk med dansk syntaks) ikke passede ind i deres OV-grammatik, blev resultatet forskelligt fra dansk og fra det danskfarvede tyske input på to vigtige punkter, se afsnit 3.3.1 og 3.3.2. Derfor er resultatet en slags V2 for infinitivverber i slesvigtysk/nordfrisisk i den nordlige del af Sydslesvig i 1800-tallet.

Vi ville ikke forvente at sprogkontakt kunne føre til et resultat hvor der er områder af VO inde i et OV-sprog eller omvendt, idet vi mener at det er en grundlæggende/universel egenskab at et sprog enten er et VO- eller et OV-sprog (eller noget tredje). Vi forventer således ikke at sprogkontakt kan føre til at et sprog går imod en sådan universel regel. Vi er derimod helt med på at sprogkontakt kan føre til at et sprog ændrer sine egne regler, så længe der ikke er nogen universelle regler der bliver overtrådt. Et sådant eksempel kunne være den ændring fra OV til VO der fandt sted fra oldengelsk til middelengelsk. Set i et større perspektiv er det således ikke overraskende at selv de varianter af tysk, plattysk og nordfrisisk i Slesvig der har *og*-infinitiver, klart er OV-sprog, og ikke delvise VO-sprog.

Om forfatterne

Jürg Fleischer, professor, Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas, Philipps-Universität Marburg.

Sten Vikner, professor, Afd. for Engelsk, Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.

---

4 Denne generation, som havde dansk/sønderjysk som modersmål men som mest snakkede tysk, fortolkede altså det tvetydige danske infinitivmærke [ɔ] som *og* og ikke som *at*, hvilket kan aflæses af at de må have brugt *und* som infinitivmærke i deres danskfarvede tysk (ellers ville de data vi har beskrevet ovenfor, ikke være opstået). En anonym fagfællebedømmer spørger hvorfor denne generation (og mange andre dansktalende) tolker det tvetydige [ɔ] som *og*, og ikke som *at*. Det er svært og måske umuligt at svare på, men man kunne spekulere at selv hvis der skulle have været nogle der faktisk havde brugt *zu* som infinitivmærke i deres danskfarvede tysk og ikke *und*, så havde deres børn måske taget denne type input (initiale *zu*-infinitiver) for at være i direkte modstrid med input fra tyske modersmålstalere (finale *zu*-infinitiver), og derfor havde sådanne børn måske helt set bort fra denne type input. Med andre ord, måske kan initiale infinitiver kun "overleve" i en tysk/plattysk modersmålsgrammatik hvis de **ikke** har samme infinitivmærke som almindelige finale infinitiver.

Litteratur

- Andersen, N. (1899): Det danske sprogs indflydelse på højtysk i Nordslesvig. *Dania – Tidsskrift for dansk Sprog og Litteratur samt Folkeminder* 6, 129-183.
- Asmussen, K.-P. (2019): *De smuckste Deern vun 'e Welt, ... un anner Märkens nü vertellt up Sleswigsche Geestplatt*. Norderstedt: Books on Demand (Märkens up Platt, 17).
- Bock, K.N. (1933): *Niederdeutsch auf dänischem Substrat: Studien zur Dialektgeographie Südostschleswigs*. København / Marburg: Levin & Munksgaard / N. G. Elwert.
- Bosse, T. (2021): *Das nord- und ostfriesische Wenkermaterial – Hintergründe, Validität und Erkenntniswert*. Hildesheim: Georg Olms (Deutsche Dialektgeographie, 128). <https://www.olms.de/search/Detail.aspx?pr=2009982> (lokaliseret 10.05.2022).
- Bullock, B.E. & A.J. Toribio (red.) (2009): *Cambridge handbook of linguistic code-switching*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press (Cambridge handbooks in linguistics).
- Christiansen, W. L. (2008): *Aufchepickt: noch ein neuer ein auf Petuh; cheszehn, cheleszn un chehört, lustiches, aber auch achtersinniches*. Goldebek: Mohland.
- Delfs, R. (1979): *Ohauehau was'n Aggewars: oder wie ein' zusieht un sprechen as die Flensburger Petuhtanten*. Schleswig: Schleswiger Druck- und Verlagshaus.
- Diderichsen, P. (1946): *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Diderichsen, P. (1966): Sætningsleddene og deres stilling – tredive år efter. I: *Helhed og struktur: udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*. København: G.E.C. Gads Forlag, 364-379.
- Eisenberg, P., J. Peters, P. Gallmann, C. Fabricius-Hansen, D. Nübling, I. Barz, T.A. Fritz & R. Fiehler (2009): *Duden, Band 4, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. 7. udg. Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Fleischer, J. (2017a): *Geschichte, Anlage und Durchführung der Fragebogen-Erhebungen von Georg Wenkers 40 Sätzen: Dokumentation, Entdeckungen und Neubewertungen*. Hildesheim: Georg Olms.
- Fleischer, J. (2017b): Syntax und Arealität: Methoden und Resultate eines syntaktischen Wenker-Atlas, *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik – Beihefte* 171, 137-164, 389-391. <http://www.degruyter.com/document/database/GERMANISTIK/entry/ogerm.57279101-b6f1-4a24-b4db-c83dea0f6bc6/html> (lokaliseret 10.05.2022).

- Fleischer, J., A. Lameli, C. Schiller & L. Szucsich (2020): *Minderheitensprachen und Sprachminderheiten – Deutsch und seine Kontaktsprachen in der Dokumentation der Wenker-Materialien*. Hildesheim: Georg Olms.
- Fredsted, E. (1983): Spiser man mon børn i Flensburg - Szünde, aber da kann ich nichts für! *Mål & Måle*, 1983(1), 27-31. https://www.målog-mæle.dk/MoM-arkiv/MoM_09/MoM09_1.pdf.
- Fredsted, E. (2003): Language contact and bilingualism in Flensburg in the middle of the 19th century. I: Braunmüller, K. & G. Ferraresi (red.) *Aspects of multilingualism in European language history*. Amsterdam: John Benjamins (Hamburg studies on multilingualism), 35-59.
- Fredsted, E. (2004): Flensburger Stadtsprache – Sprachwechsel und Sprachkontakt. I: Munske, H.H. (red.) *Deutsch im Kontakt mit germanischen Sprachen*. Tübingen: MaxNiemeyer, 31-54. doi:10.1515/9783110911954.31.
- Fredsted, E. (2013): Multilingualism and longitudinal language contact in the German-Danish border region. *Sprachtypologie und Universalienforschung: STUF* 66(4), 331-353. doi:10.1524/stuf.2013.0017.
- Haider, H. (2010): *The syntax of German*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511845314.
- Hansen, E. (1990): *Sprogbrevet nr. 48*. <https://sproget.dk/raad-og-regler/artikler-mv/sprogbrevet-dr/sprogbrevetdr-nr-48> (lokaliseret 10.05.2022).
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heesch, M. & N. Friedrichsen (2020): *Meine und Nicolais Briefe – Januar 1944 bis Januar 1946*. Red. af U. Bork. Flensburg: Uofficielt publiceret.
- Hermann, E. (1938): Altertümliches und Eigentümliches im Friesischen, *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen - Neuere Philologie und Literaturgeschichte* 2(5), 99-126.
- Höder, S. (2021a): Grammatical arealisms across the Danish-German border from a constructional perspective. I: Zimmer, C. & H.J. Simon (red.) *German(ic) in language contact*. Language Science Press. doi:10.5281/zenodo.4954364.
- Höder, S. (2021b): Tone (or whatever) in Low German and South Jutlandic: an areal perspective on dialectal prosody. *Workshop on prosodic variation and change in Danish, Aarhus University, December 16, 2021*.
- Hoekstra, J. (2009): The AND + infinitive construction in the North Frisian-Low German-Danish language contact area. I: Gooskens, C., S. Reker & A.N. Lenz (red.) *Low Saxon Dialects across borders – Niedersächsische Dialekte über Grenzen hinweg*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 245-272.

- Hoekstra, J. (2011): Rapider Sprachwechsel und syntaktische Trägheit im nordfriesisch-niederdeutsch-dänischen Sprachkontakt. I: Elementaler, M. & U. Hoinkes (red.) *Gute Sprache, schlechte Sprache – Sprachnormen und regionale Vielfalt im Wandel*. Bern: Peter Lang, 63-76. doi:10.3726/978-3-653-01395-5.
- Jespersen, O. (1893): En sproglig værdiforskydning: “og” = “at”. *Dania – Tidsskrift for dansk Sprog og Litteratur samt Folkeminder* 3, 145-182.
- Lameli, A. (2014): *Erläuterungen und Erschließungsmittel zu Georg Wenkers Schriften (Schriften zum Sprachatlas des Deutschen Reichs 3)*. Red. af A. Lameli, J. Heil & C. Wellendorf. Hildesheim: Georg Olms (Deutsche Dialektgeographie, 111.3).
- Laur, W. (1975): Der Infinitiv mit “und” statt “zu” im Schleswigschen, *Muttersprache*, 299-309.
- Nyvad, A.M. (2016): Multiple complementizers in Modern Danish and Middle English. I: Vikner, S., H. Jørgensen & E. Van Gelderen (red.) *Let us have articles betwixt us – Papers in historical and comparative linguistics in honour of Johanna L. Wood*. Aarhus: Dept. of English, School of Communication & Culture, Aarhus University, 361-378. doi:10.7146/aul.119.107.
- Nyvad, A.M., K.R. Christensen & S. Vikner (2017): CP-Recursion in Danish: A cP/CP-Analysis, *The Linguistic Review* 34(3), 449-477. doi:10.1515/trl-2017-0008.
- Skautrup, P. (1947): *Det danske sprogs historie 2, 1350-1700*. København: Gyldendal.
- Skautrup, P. (1953): *Det danske sprogs historie 3, 1700-1870*. København: Gyldendal.
- Togebj, O. (2003): *Fungerer denne sætning?: Funktionel dansk sproglære*. København: Gad.
- Vikner, S. (2019): Why German is not an SVO-language but an SOV-language with V2. I: Nyvad, A.M. (red.) *A sound approach to language matters – in honour of Ocke-Schwen Bohn*. Aarhus: Dept. of English, School of Communication & Culture, Aarhus University, 437-447. doi:10.7146/aul.322.218.
- Vikner, S. (2020): The Placement of Finite Verbs. I: Putnam, M.T. & B.R. Page (red.) *The Cambridge handbook of Germanic linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 365-388. doi:10.1017/9781108378291.017.

- Vikner, S., K.R. Christensen & A.M. Nyvad (2017): V2 and cP/CP. I: Bailey, L. & M. Sheehan (red.) *Order and structure in syntax I*. Berlin: Language Science Press, 313-324. doi:10.5281/zenodo.1117724.
- Vikner, S. & H. Jørgensen (2017): En formel vs. en funktionel tilgang til dansk sætningsstruktur, *Nydanske sprogstudier – NjS* 52-53, 135-168. doi:10.7146/nys.v1i52-53.24954.
- Wenker, G. (2013): Einleitung – November 1889. I: Lameli, A., J. Heil & C. Wellendorf (red.) *Handschriften. Allgemeine Texte, Kartenkommentare 1889-1897 (Schriften zum Sprachatlas des Deutschen Reichs 1)*. Hildesheim: Georg Olms (Deutsche Dialektgeographie, 111.1), 1-24.
- Wöllstein, A. (red.) (2016): *Duden, Band 4, Die Grammatik - Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. 9. udg. Berlin: Dudenverlag (Der Duden in 12 Bänden).
- Wöllstein-Leisten, A., A. Heilmann, P. Stepan & S. Vikner (1997): *Deutsche Satzstruktur: Grundlage der syntaktischen Analyse*. Tübingen: Stauffenburg Verlag. <http://www.stauffenburg.de/asp/books.asp?id=37> (lokaliseret 10.05.2022).